

BİR MAHALLENİN SEYİR DEFTERİ: LEFKOŞA SAMANBAHÇE EVLERİ

(Sayfa 40-50)

Doç. Dr. Süheyla ÜÇİŞİK ERBİLEN

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Öğretim Görevlisi, KKTC,
suheyla.ucisik@emu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-2713-8232

Uzman Müge GÖYMEN SÖNMEZ

Gazimağusa Türk Maarif Koleji, KKTC,
mugegoymensonmez@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-3119-2757

Uzman Çisem ERAY

Psikolog, KKTC,
cisemmeray@gmail.com,
ORCID:0000-0002-7802-4876

Öz

Osmanlı döneminde Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralanmasının ardından adanın en zengin ve köklü kurumlarından olan Vakıflar İdaresi, Kıbrıslı Türkler için bir yatırım yaparak ilk sosyal konut örneğinin temelini atmıştır. Lefkoşa, Surlarıçi'nde inşa edilen ve "Samanbahçe Evleri" adı verilen evler o dönemde dar gelirli aileler için moral kaynağı olmuştur. Bu çalışmada, ele alınan mahallede uzun yıllar yaşayan kadınların, mekânla kurdukları bağ ve bunun kimliklerinin oluşmasındaki etkileri, kadınlar arası dayanışma biçimleri ile savaşlarla birlikte yaşanan göçün hayatlarına nasıl etki ettiğine dair sorulara cevap aranmaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden hayat hikâyesi türünde bir durum çalışmasıdır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme şeklinde meydana getirilmiştir. Çalışma sırasında, mülakat yönteminden yararlanılmakta ve fotoğraflarla desteklenmektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda günümüzde eski sakinlerinin çoğunu değişik sebeplerden kaybeden mahallede zamana karşı direnerek yaşayan kadınların mahalle kültürünün var olduğu eski günlere büyük bir özlem duyduğu görülmektedir. Mahallenin bulunduğu alanda son yıllarda tarihi öneminden dolayı yapısal, özüne dokunulmadan restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmakta ayrıca farklı disiplinlerden araştırmalara konu edilmektedir. Ancak kadınların mekânla olan ilişkilerinin izini sürmek bağlamında ilk defa bu makaleyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kuzey Kıbrıs, Samanbahçe, Mekân, Mahalle Kültürü, Kadın.*

Jel Kodları: Z00

Araştırma

A Journal of a Neighbourhood: Old Town Nicosia Samanbahçe Houses

Abstract

Following the leasing of Cyprus to England during the Ottoman period, the Direction of Foundations, which was one of the richest and most established institutions on the island, made an investment for Turkish Cypriots and laid the foundation of the first social housing example. Samanbahçe Houses, built in the Walls of Nicosia, were a source of morale for low-income families at that time. In this research, the responses of women living in the neighborhood for a long time and their effects on identity formation, the forms of solidarity among women and how migration through wars affected their lives have been investigated. This is a case study based on life history, which is one of the qualitative research methods. Criterion sampling method was used in the study group. Interview method was used in the research. According to the obtained data, it is seen that the inhabitants of the district were gone away for different reasons yet, the women who still live there long for the old days where the neighborhood culture existed. The region has been subject to many study areas due to its historical importance in recent years,

and restoration works have been carried out by preserving its structural essence. However, for the first time in the context of gender studies, this article is discussed.

Keywords: *North Cyprus, Samanbahçe, Space, Neighbourhood Culture, Woman.*

Jel Codes: Z00

Research

1. Giriş

Mekân felsefe, coğrafya, şehir planlama, sosyoloji, psikoloji gibi farklı bilim dalları tarafından tarih boyunca araştırma alanı olmuştur. Mekânı konu eden her disiplin kendi çalışma biçimine uygun kavramsal bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Önceleri sadece fiziki bir kavram olarak ele alınan mekân kavramı, sosyoekonomik ve toplumsal cinsiyet gibi açılardan da ele alınmaya başlanmıştır. Bireyler, toplumda sahip oldukları rolleri yerine getirirken, toplumun değer yargılarına göre hareket etmektedirler. Her mahallenin, her caddenin, her evin ve buralarda uzun yıllar ikâmet eden insanların kendine has özellikleri bulunmaktadır. Her mekânın günlük kullanımı önce yakın, sonra uzak çevresini etkileyerek toplumun sosyal yapısını ortaya çıkarmaktadır. Kullanıcıların cinsiyetleri, yaşları, karşılıklı ilişkileri, mekânın büyüklüğü gibi etkenler toplumun mekânsal davranış özelliklerini belirlemektedir. Oysa mekânlar, fiziksel, sosyal, psikolojik, felsefi, tarihsel, çevresel, ideolojik vb. gibi yaşamın birçok boyutu ile ilgili izler taşır ve yaşanmışlıkları barındırır. Mekân konusunda öne çıkan isimlerden Henri Lefebvre mekânın toplumsal değerler ve anlamlar zemininde oluşan bir toplumsal ürün olduğunu savunarak “(Toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür” demektedir. Hem ürün hem de üretici olan mekân bu hâliyle ekonomik, toplumsal ilişkilere kaynaklık ederken zihinsel, kültürel, tarihsel bağlantıları olan karmaşık bir süreç haline gelmektedir. Her toplumun kendi üretim tarzına özgün mekânları olduğunu ve toplumların gelişimine bireylerin zihinsel imajlarına göre değişen ve çoğalan sonsuz sayıda mekânsal çeşitlilik bulunduğunu vurgulamaktadır (Lefebvre, 1991:31). Mekân, toplumsal olayların yaşandığı bir ortam olmasının yanında sosyal olaylara yön veren ve yıllar boyu bu haliyle zihinlerde güncelliğini koruyabilen bir olgudur. John Urry de mekân ile toplum arasında doğrudan ilişki kurmakta ve “mekânsal olan, toplumsal olandan ayrılmaz” demektedir, çünkü mekân, tek başına kurgulanmaz, anlam bulamaz (Akt: Alver, 2013:29).

Toplumsal cinsiyet ve mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların başlangıç tarihi çok geriye gitmemektedir. Kentlerde cinsiyet rollerine bağlı olarak gelişen mekânsal ayrışmanın sanayi devrimi ile eş zamanlı olarak başlamasına rağmen mekânla toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantıları ele alan araştırmalar 1970’lerden sonra başlamıştır. Cinsiyet ilişkilerinde mekânın izdüşümlerini arayan bu çalışmalar bilim dalları arasında bir ayrımcılığa gitmeden onların çıktılarını (coğrafya, sosyoloji, psikoloji, şehir planlama) birleştirerek daha bütünleştirici bir şekilde incelemektedirler. Bu bağlamda, söz konusu çalışmalar mekânı biçimlendiren süreçlerin, ideolojilerin ve toplumsal ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumda var olan cinsiyet ilişkileri hâlen eşitsizlik temellidir. Mekân ve toplumsal cinsiyet arasında mevcut olan karşılıklı ve her gün kendini yeniden üreten bu ilişkinin görmezden gelinmesi eşitsizliklerin daha da büyümesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda da cinsler arasındaki ilişkiler kamusal alanda birinin diğerini sınırlandırdığı biçimiyle var olmaktadır. Dolayısıyla kadın ve erkeklerin kamusal alanları eşit kullanmama sorunu doğmaktadır. Ataerkil toplum yapısına göre kadınların mekânları “özel alan” yani “ev” ile sınırlandırılırken, erkeklerin mekânları “kamusal alan” yani “evin dışı” olarak görülmektedir. Ayrıca kadınların kullandığı mekânlar, güvenli, küçük ve kapalı ev, avlu, iç bahçe gibi alanlar olurken, erkeklere alansal bakımdan daha geniş, korunma ihtiyacı gerektirmeyen açık mekânlar ayrılmaktadır. Sokaklar, stadyumlar, kahvehaneler, meyhaneler ve kentin diğer alanları erkeklerin kullanımına bırakılmaktadır. Hatta bazı hâllerde evin bir odası

ailedeki diğer fertler tarafından rahatsız edilmemesi için erkeğe ayrılabilir. Kadınlar bu şekilde ev içi ile özdeşleştirildikçe kamusal alanda veya ekonomik alanda görünmez hale gelmektedir. Doğurganlıkları da sorumluluklarını çoğalttıkça kamusal alanla özel alan arasında bir denge kurmaya mecbur kalmaktadırlar. Kamusal alanda görünürlüğü arttığı hâllerde ise ikincil konumu değişmediğinden ve üzerine bir de çalışma yaşamındaki farklı güç ilişkileri eklenince kadının her iki alanda da ezilmişliği daha da güçlenmektedir. Bireyin toplumdaki edindiği roller ve değer yargıları mekânda kendini tavır ve davranış olarak göstermektedir. Mekânsal davranışlar ile ortaya koyulan mahremiyet, güven duygusu, sosyalleşme, bireysel mesafelere duyarlılık, kimliğini yansıtırma isteği gibi noktalar bireyin sahip olduğu toplumsal roller ve dünya görüşü ile ilişkili olup, mekân içerisinde bu durum somut bir görünüm kazanmaktadır (Yalçınkaya, 2015:639). Mekân ve insan bir mahallenin, mahalleler ise kentin temelidir. Mahalleler, mekân ve insanın bir araya gelerek oluşturdukları bir hayat kesitidir. Mahalle, hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortamdır (Alver, 2010). Kültürel değerler toplumsal cinsiyetin mekân ile ilişkisini belirlemektedir. Kültür toplumsal rolleri oluştururken, toplumsal cinsiyet kendi hedefleri doğrultusunda mekâna şekil vermektedir. Mahremiyet, aidiyet, köklülük, birliktelik, kendileme gibi mekânsal davranışlar, bireyin içinde bulunduğu toplumun kültür değerleri ile ilişkili olarak değişmektedir (Solak, 2017:13). Toplumsal cinsiyet bir kültürde, biyolojisi sebebiyle kadın ve erkeğe atfedilen toplumsal ve kültürel davranışlar, beklentiler, sorumluluklar ve roller bütünüdür (Ergin vd., 2019).

Bütün bunların ışığında farklı mekânlarda da olsa yoksulluk yıllarını, savaşı ve göçü yaşamış sonrasında aynı mahallede bir araya gelmiş insanların hayatlarını yeniden inşa sürecinde, özel alana hapsolmuş kadınların sosyalleşebilmelerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olan ev işlerinde birbirlerine destek olmalarının bir örneği Samanbahçe Mahallesi'dir. Lefkoşa, Samanbahçe Mahallesi Surları bölgesinde Girne Kapısı'nın güneydoğusunda bugünkü Cumhurbaşkanlığı Sarayı civarında yerleşen çok da büyük olmayan bir alana yayılmaktadır. Evkaf (Kıbrıs Vakıflar İdaresi) arşiv belgelerine göre bu arazi önceleri Lefkoşa halkının sebze-meyve ihtiyaçlarının bir bölümünü karşılayan bir bahçe olarak kullanılmıştır. 1905 yılında Evkaf ve Lefkoşa Belediyesi arasında imzalanan bir sözleşme ile bu alanı kiralayan Belediye tarafından "Büyükbaş Hayvan Pazarı" hâline getirilmiştir (Evkaf, 2022). Arazinin çevresinde ise düşük gelir grubuna mensup yoksul kişiler oturuyordu. Zamanla Lefkoşa nüfusunun artması nedeniyle önceki kira sözleşmesi iptal edilmiş ve Osmanlı Devleti'nin, Kıbrıs'tan ayrılmasının yirminci yılında bu alanda düşük gelir grubuna hitap eden mütevazı-kira karşılığında yaşayabilecekleri bir site yapımına karar verilmiştir. Projesi Evkaf Müdürü Musa İrfan Bey tarafından hazırlanan evler eşit parsellerde olacak şekilde bitişik nizamda inşa edilmişlerdir. Sitenin -bütün sokakların bulunduğu ortak alana- altıgen planlı, kendi hazinesi olan, kubbe biçimli bir meydan çeşmesi yapılmıştır.

Bölgede inşa edilen bitişik nizamda ev tiplerine bakılınca sokakta yakın mesafeyle konumlandırıldıkları, evlerin kapısının doğrudan sokağa açıldığı pencerelerin ahşap panjurlarla korunduğu görülmektedir. Kapıdan içeriye geçildiğinde ise ufak giriş alanının iki yanında birer oda bulunmaktadır. Evin içinden geçip arka kapıdan çıktığında mutfak, banyo ve küçük bir iç avlu yer almaktadır. Her biri 85 m²'lik haneler olan bu yaşam alanları dönemlerine özgü olarak Anadolu Türk kültürü etkisinde inşa edilmişlerdir.

Fotoğraf 1- Samanbahçe mahallesinden görüntüler

1918-1925 yılları arasında ilk etapta altmış sekiz ev inşa edilmiştir. Üç etapta yapılan evlere 1955'te üçüncü etap da eklenince yetmiş iki haneye tamamlanmıştır. Boyutları ve biçimleri aynı olan tek katlı 85 m²'lik bu evlerin giriş holüne açılan iki odası ve arkada küçük iç avluları bulunmaktadır. Geleneksel Osmanlı mimarisi özellikleri taşıyan evlerin kapı ve pencereleri de yeşile boyanmış olup çatıları ise yuvarlak mertek, hasır, toprak ve alaturka kiremitle kaplanmıştır. Giriş kapısının üst kısmını çevreleyen doğal sarı taştan yapılan çerçevenin üzerindeki kilit taşında evin numarası yazmaktadır. Kıbrıs Vakıflar İdaresi'ne ait olan evler Lefkoşa Master Planı kapsamında, İdare'nin teknik personelinin yaptığı proje ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin finansal desteği ile 2003-2004 yılları arasında restore edilmiştir. Mahallenin trafiğe kapalı yedi sokağı Türk tarihinin ünlü kişilerinin (Piri Reis, Fevzi Çakmak gibi.) isimlerini taşımaktadır (Dorathlı vd., 2002:411).

2. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın ana amacı; Lefkoşa'nın Samanbahçe mahallesinde uzun yıllardır yaşayan, toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak özel alan ile bağdaştırılan yaşlı kadınların mahalle yaşamını toplumsal cinsiyet ve mekân açısından nasıl tanımladıklarını hayat hikâyesi türünde bir durum çalışması ile ortaya çıkarmaktır. Nitel bir araştırma modeli olan durum çalışmaları, bir ya da daha fazla olayın, ortamın, sosyal grubun incelendiği, mekâna ve zamana bağlı olarak tanımlandığı bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır (McMillan, 2004:27). Araştırma çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenen Samanbahçe mahallesinde uzun yıllardır yaşayan insanlardan meydana gelmektedir. Bu örnekleme yönteminde belli niteliklere sahip kişiler, olaylar ya da durumlar temel anlayış olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla örnekleme için belirlenen ölçütü karşılayan (yaşlı, kadın, mahalle sakini, uzun yıl yaşamış olmak) kişiler ve anlatıları tercih edilmiştir.

Araştırma gönüllü olarak katılmayı kabul eden 63-90 yaş aralığında 6 kadın 1 erkek mahalle sakinine uygulanmıştır. Erkek katılımcı hiç evlenmemiş ve sadece komşusu olduğu için katılımcılardan birine uzun yıllardır bakım hizmeti vermektedir. Erkek katılımcı, kadınların yaşamlarını uzun yıllardır gözlemlediği için çalışma grubuna dahil edilmiştir. Görüşülen kadınların başlarından birer evlilik geçmiş ancak hepsinin eşleri vefat etmiş çocuk sayıları üç ile beş arası değişmektedir. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Dörnyei (2007), yarı yapılandırılmış görüşmelerin kullanılmasının faydalı olduğunu çünkü kullanılan formatın açık uçlu olduğunu ve görüşmeciyeye fikirlerini derinlemesine ifade etme özgürlüğü verdiğini belirtmektedir. Araştırmacılar önceden hazırlanan ilgili alana sadık kalarak hazırlanmış soruları sorar, ayrıca görüşme esnasında imleyiciler de yakalayarak daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular da eklemeye özgürlüğüne sahip olabilmektedir. Geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formunda, katılımcıların kişisel bilgilerine yönelik soruların yanında; toplumsal cinsiyet

çalışmalarına ilişkin 10 açık uçlu soru bulunmaktadır. Form oluşturulurken konu ile ilgili literatür ayrıntılı olarak incelenmiş ve kapsam geçerliği için uzman akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Önceden hazırlanmış açık uçlu sorular olmakla beraber görüşme kendi seyri içinde akıp gitmiştir. Görüşmeler, katılımcıların kendi evlerinde, gizlilik esası çerçevesinde, kapalı ortamlarda onların belirlediği uygun saatler içinde iki hafta süresince her katılımcı ile bir veya iki kere olmak kaydıyla yapılmıştır. Yaşlarını da dikkate alarak onları fazla yormamak adına, daha -kısa süreli ziyaret- şeklinde gerçekleştirilmiştir Her katılımcı ile görüşme süresi toplam 2.5-3 saat kadardır.

Araştırmacılar örnekleme oluşturan katılımcılar ile olan konuşmalarını ses kayıt cihazı ile kaydetmiştir. Görüşmelerden elde edilen nitel veriler başlıca örüntüleri tanımlama, kodlama, sınıflandırma ve etiketleme işlemlerini kapsayan olgubilim desen çerçevesinde içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir (Patton, 2002:5). Katılımcı görüşmelerini analiz etmek için yorumların benzerlikleri ve farklılıkları kodlanıp kategorize edilmiştir. Her görüşme sorusu ile ilgili önemli unsurlar, tekrar eden temalar vurgulanmış ve anahtar kelimeler ilgili kategoriler altında temalar hâlinde toplanmıştır. Bu sürecin sonunda, kavramsal çerçeve ile verilerin uyum içinde olup olmadığı kontrol edilmiştir. Araştırmanın iç geçerliliği bu sayede sağlanmıştır. Katılımcıların kimliklerinin etik açıdan gizli tutulmasına karar verildiğinden bulguların aktarımında katılımcılara K1, K2, K7 şeklinde kodlama yapılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Uzun Yıllardır Samanbahçe Mahallesinde Yaşayanların Mekâna Bağlılıkları

Mekânlar insanlara birçok şey ifade etmektedir. İnsan yaşadığı fiziksel çevrede gördüğü her şeyi anlamlandırmaktadır. İlk başlarda insan için sıradan bir toprak parçası olarak görülen evler, sokaklar, caddeler zamanla orada yaşayıp hatıralar biriktirdikçe anlam kazanmaya başlamaktadır. Artık sıradan olmaktan çıkıp kendinden bir parça hâline dönüşmektedir. Nasıl ki insan kendine ait veya kendinden olan şeylerden kopamazsa, anlam kazanan her bir nesneden uzaklaşamaz hâle gelmektedir. Bağlılık, mekân ile doğrudan ilişkili olan ve mekânsal boyutu içeren bir kavramdır. Bu sebeple, bağlılık kavramı mekânsal bir bakış açısıyla incelenmelidir (Uysal, 2015). Ömrünün büyük kısmını Samanbahçe Evleri sakini olarak geçiren katılımcıların mekâna bağlılığa ilişkin görüşleri incelendiğinde mahallenin geçmişteki günlerini, komşuluk ilişkilerini büyük bir özlemle hatırladıkları görülmektedir. İyi veya kötü anlarda duygularını ilk paylaşan, yardıma ihtiyacı olduğunda hemen gelen kişiler olarak komşular bu hâliyle akrabalarından daha özeldir. Yaşları ve sağlık sorunları sebebiyle yalnız yaşamaları zor olsa dahi yardımcıları ve nispeten daha sağlıklı komşularının kendilerine yarenlik etmelerinden dolayı mahalleden ayrılmadıklarını söylemişlerdir. Çocuklarıyla iyi anlaşmalarına ve onların yaşam şartları daha konforlu olmasına rağmen çocuklarının evlerine kısa süreliğine gittikten sonra hemen evlerine dönmek istediklerini belirtmişlerdir.

“Ben bu mahalleye 1949 yılında yapılan yemeli içmeli bir düğünle gelin geldim. Üç kızım oldu..şimdi evimde bir yardımcı kadın ile yaşıyorum..kızlarım beni evlerine götürmek istiyor ama gitmem. Bütün ömrüm burada geçti..çok güzel komşuluk ilişkilerimiz oldu ..bütün bir ömrü paylaştık..komşularımın çoğu öldü..ama yine de buradan ayrılmak istemem” (K 3).

Mekâna bağlılık konusunda yapılan araştırmalar göstermektedir ki küçük kentlerde yaşayanlar büyük kentlerdekilere oranla mahallelerine daha çok bağlıdır. Bağlılığı ortaya çıkaran sadece duygusal etkenler değil, coğrafi çevre, mekânın büyüklüğü, binaların inşa şekli ve malzemesi gibi birçok değişken mevcuttur. Galster (2001:2112) mahalleleri niteleyen birtakım özellikleri gruplandırmaktadır. Bunlar, yerleşim yerlerinin ve yerleşim dışındaki alanların yapısal özellikleri (binaların malzemeleri, bu alanların boyutları, yerleşimin sıklığı), mahalle sakinlerinin demografik özellikleri (yaş, etnik köken, toplumsal statü, aileyi oluşturan kişi sayısı vb.), ekolojik özellikler (su kaynakları, çevre kirliliğinin

boyutu, yeşil alanlar), sosyal etkileşim düzeyi (komşuluk ilişkileri, yerel aktivitelere katılım) ve duygusal (mekânla özdeşleşme, bölgenin veya yapıların tarihi anlamı) özelliklerdir.

Araştırmaya katılan kişilerde de bu ayrımın yansımaları dikkat çekmektedir. 85 m²'lik bitişik nizam, su şebekesinin olmadığı evlerde kapı önünde oturmak ya da çeşme sırasında beklemek sosyalleşme olarak görülüp özlenen günler olarak hatırlanmaktadır. Mahallerine olan bağlılık ve hâlen aynı evde oturmalarına rağmen geçmişe duydukları özlem duygusuna;

“Şimdi otopark olarak kullanılan alanda eskiden mahallenin ortak kullandığı çeşme vardı. Su almak için sabah erkenden sıraya girendik. Orada beklerken yer kapma yüzünden çıkan kavgalar dahi bizim için eğlence ve sosyalleşme vesilesiydi. O günleri çok özlerim” (K 4).

“Şu anda gözlerim çok zayıf hatta görmüyor gibiyim, ayağım kırık, kulağımda işitme cihazım var ve her gün oksijen almak zorundayım. Beni buradan çıkarıp daha konforlu bir yere götürmek istediler...gitmedim...aslen Giritliyim.. Giritliler uzun yaşar..eşim Limasollu idi 15'inde evlendim ..ilk çocuğumu 16 yaşında doğurdum..gocam gardiyandı...tayini çıkınca buraya geldik.. çok ezgi çektim..kızımı erken yaşta kaybettim..kızım gitti ben halâ yaşarım...mahallede herkes beni tanır gelip geçerken bir selam vermeleri bile beni mutlu eder” (K1) sözleri örnek olarak verilebilir. Görüşülen tek erkek katılımcı (K2) ise birinci katılımcı ile hiçbir kan bağı olmamasına rağmen her gün onu ziyaret edip hatırlarını sorarak varsa alışverişini ve evin içindeki küçük tamirat işlerini yapmaktadır. Onun mahalle ile ilgili değerlendirmeleri ise:

“Çocuk yaşında bu mahalleye geldim...önceki evimiz büyüktü .. burada dört duvara sıkışmış hissine kapıldım.. mutsuz oldum..ama alıştım..üniversiteyi İstanbul'da okuyup buraya geldim geliş o geliş şimdi saray verseler gitmem”. (K 2) şeklindedir. Bu katılımcı mahalleye ilk geldiği dönemde uyum problemi yaşamış ancak zaman içinde çok güçlü bir kabullenme duygusu geliştirerek asla oradan ayrılmak istemediğini belirtmektedir.

Tüm katılımcılar tanıdık yüzler görmenin ve onlarla konuşmanın mahalleye ait hissetmelerine sebep olduğunu belirtmektedirler. Katılımcı cevaplarının analizi sonucunda, mekâna bağlılığın sebepleri “uzun yıllardır yaşanmış olması, mekâna ait anılar, komşuluk ilişkileri ve sosyal atmosfer” olarak görülmektedir.

3.2. Uzun Yıllardır Samanbahçe Mahallesinde Yaşayanlarda Dayanışma Kültürünün Etkileri

Katılımcıların aktardıklarından Samanbahçe mahallesinde yaşayanların, birbirlerini gayet iyi tanıdığı, sahip oldukları ortak geçmişle ve çok ağır ilerleyen değişim hızı ile toplumsal dayanışma kültürünün özelliklerini tam olarak yansıttıkları görülmektedir. Kadınların mahremiyet alanları dahilinde günlük işlerini yürüttüğü ev, bulunduğu çevreye, şehre, bölgeye ve genel olarak toplumun sosyal yapısına kadar geniş bir yelpazede kentin dokusunu oluşturan sosyal ve kültürel bir objedir (Hummon, 1984 akt. Akpınar, Bakay ve Dedehayır 2010:73). Bu evlerde yaşanan hayat aslında kadınlar açısından ev içinde belli bir mahremiyeti barındırmaktadır. Zamanının büyük çoğunluğunu evde geçiren kadınların, kapı önündeki sohbetleri iklimsel bir gereklilik olmasının yanında sosyalleşme, yardımlaşma ve kamusal alana açılma biçimleridir. Katılımcıların anlatılarına göre sabah kahvesi sohbetlerinde o gün evde yapılacak işlerin sıralanması ya da yün işi, tığ işi, dikiş gibi becerilerin mahallenin “usta” komşusundan öğrenilmesi de fikir paylaşımı ve dayanışmanın göstergeleridir. Akşam üzeri içilen kahveler ise ayıklanacak sebzeler için yardımlaşma ortamının bahanesini oluşturmaktadır. Bu ritüeller mahalle kültürünün getirdiği dayanışma zeminin ekonomik düzey ne olursa olsun sürdürülmesini ve bir sonraki kuşağa aktarımını sağlamaktadır. Katılımcıların geçmişteki dayanışma kültürünün varlığına dair anlatımları ise şöyledir:

“1957-58 yıllarında ben ilkokuldayken Dr. Fazıl Küçük (Kıbrıs Türk Toplum Lideri) ’ün ailesinin evi işte bu yan taraftı (Samanbahçe evlerine bitişik bir konak göstererek). Ablası Akile Hanım ’ın alttan yanan hamamı vardı ve her Cuma evlerini mahalleliye açıp hamamdan faydalanmalarını sağlardı. Aynı zamanda İrsen Küçük (KKTC Eski Başbakanı) ’ün annesi Zahiye Hanım ve ablası Terin Hanım da burada yaşamaktaydı. Özenilen insanlardı çünkü o sırada fazla araba yoktu ve onların arabası vardı... İrsen Küçük tahsildeyken okuduğu kitaplar kutularla dışarı bırakılırdı ve mahalledekiler alıp okurdu. İrsen Küçük ’ün halası Süreyya Hanım da gelini ile birlikte yaşıyordu. O zamanlarda televizyon yaygın değildi. Gelin hanım, oturduğu iki katlı evi her cuma mahalleliyi Rum kanalının yayınladığı Türkçe film izlemeye davet ederdi. Bu aile Kazafana ’da zeytinyağı üreticiliği yaparlardı ve yardımcıları Ayşe Hanım mahalleliye satış yapardı” (K 5).

“1963 ’te devlet iâşe olarak kuru bakla verirdi, komşular oturup onu kırardık. Birlikte molohiya ayıklanırdı. Kış için macunlar reçeller yapılırdı. Buzdolabı başlarda her evde yoktu bu yüzden yiyecekler tellik/tel dolapta yüksekte saklanırdı. Su olmamasına rağmen elektrik vardı. Pembe Hanım da mahallede iyi durumda yaşayan ailelendendi. Üç çocuk yetiştirmiş, modern giyimli, araba sahibi birisiydi. Haftada bir onun evinde kahve saatine toplanırdık. İlk defa kako içmeyi o evde öğrendim. Evlerine her gün taze süt getiren sütçü, et getiren kasap vardı. O günlerde her evde buzdolabı olmadığı için bazen komşuların saklanması gereken şeylerini buzdolabına koymalarına izin verirdi” (K6).

3.3. Uzun Yıllardır Samanbahçe Mahallesinde Yaşayanlarda Sosyalleşme ve Eğlencenin Bir Sembolü “Çeşme”

Geleneksel kültür yapısına uygun olarak kadınların günlük yaşantısının ev ve çevresinde şekillendiği görülmektedir. Evdeki mahremiyet alanından kopamayan ve hayatı o alan içinde geçen kadınların da bu bölgede var olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin, küçük yaşta evlenip hayatı sadece ev işleri, yaşlı ve çocuk bakımından ibaret olarak geçen mahallenin en yaşlı kadını. Ona göre, şimdi yerinde otopark olan fakat o yıllarda bölgenin su ihtiyacını karşılayan çeşmeye gidip sıra beklerken izlenen kavgalar bile bir eğlence ve sosyalleşme biçimi olarak görülmektedir (K1). *Suyumuzu doldurduktan sonra bile çeşme başından hemen ayrılmaz, birbirimizi izler, konuşur ve gülerdik* (K3). Katılımcı yanıtlarından çeşmenin bir eğlence sosyalleşme yeri olduğu sonucuna varılmaktadır. Kadının kamusal alana katılımı sadece çarşıda, sokakta veya kültürel etkinliklerde serbestçe dolaşmasıyla gerçekleşmez, bu katılımı sürdürebileceği mekânlara ihtiyaç duymaktadır. İnsanların kültürel gerekleri yerine getirmek için fiziksel konfordan önemli ölçüde vazgeçebildikleri de bir gerçektir. Bu duruma verilebilecek en yakın örnek, Kuzey Afrika’da zamanında bir Fransız şirketinin köylere su tesisatı kurmasının, toplumda hiç umulmayan bir hoşnutsuzluğa ve isyana yol açmış olmasıdır. Çünkü kadınlar evlerde kapalı bir hayat sürdükleri için köy meydanındaki kuyular onlara dışarı çıkma ve sosyalleşme imkânı tanırken evlere gelen su tesisatıyla bu imkânı kaybetmişlerdir. Bir süre sonra kuyu onarılıp musluklar devre dışı bırakılınca bu hoşnutsuzluk da sona ermiştir (Rapoport, 1969:25).

3.4. İç Karışıklık, Savaş ve Göçün Mahallede Yaşayan Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Kıbrıs’ta 1950’li yılların ikinci yarısında başlayan iç karışıklıkların, savaş ve onunla birlikte gelen göçün Samanbahçe mahallesinde yaşayan kadınlar üzerindeki etkilerinin günümüze kadar geldiği görülmektedir. Bir yerdeki savaş veya iç karışıklıklar sonucu yer değiştirmek zorunda kalmak “ev”i terk etmek en fazla kadınları etkilemektedir. Çünkü geleneksel kültürde ev onların alanıdır ve o alan içinde, yaşayan diğerlerinin alışık olduğu düzeni yeniden kurmak kadının görevi olarak değerlendirilmektedir. Kaybedilen rutinliğin yeniden oluşturulması, alışkanlıkların, gelenek ve göreneklerin kaldığı yerden devamını sağlamak evde yaşayan diğer fertler tarafından kadından beklenmektedir. Bu bağlamda, herhangi bir sebeple bulunduğu yerden başka bir kentte ya da ülkede yeni bir hayat kurmaya giderek

çalışan kadınlar hem kronik yoksulluk hem de kendisinden beklenenlerle mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Kıbrıs'ta uzun yıllar hüküm süren çatışmaların ardından gelen savaş ortamı ile kadınların yaşamı en ağır şekilde etkilenmiştir. Bunun yanında, nispeten sakin kaldığı dönemlerde özellikle Ortadoğu'ya olan yakınlığı sebebiyle oradaki olaylardan kaçıp daha güvenli bir yerde yaşamak isteyenleri de kendine çekmiştir. Bu bağlamda, Samanbahçe göç verdiği gibi göç de almıştır. Katılımcıların mahalleye göçmen gelen bir aileye ilişkin hatıraları bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

“Mahallede Araplardan göçmen gelen bir çift vardı. Mal sahibiydiler. Filistin'den gelmişler. O dönemde İsrail, Filistin'e saldırınca, hanım Kıbrıslı olduğu için buraya kaçıp canlarını kurtarmışlar. 1963 öncesinde Türk, Rum, Ermeni, Arap beraber yaşıyordu. İsraililer, Ermenileri kovunca onlar da Türkiye'ye oradan da Kıbrıs'a göç etmişler... Göç için ailesiyle yola çıkan bir Ermeni kızı iki gemiden birine binerken ailesi de diğer gemiye girmek zorunda kalır ve birbirlerinden ayrılırlar. Bir daha da haber alamazlar. O kimsesiz kalan kız Kıbrıs'a gelir ve yerleşir. Geçinmek için şarkı söylemeye başlar. Genç, rütbeli bir polis onunla evlenip Samanbahçe'ye gelin getirir. Çok temiz bir evi vardı. Türkçe'yi de konuşuyordu, hiç çocuğu olmadı. En sonunda da yatalak olarak vefat etti” (K 5).

Diğer bir katılımcının anlattıklarından 1974 yılında Barış Harekâtının başlamasından sonra Samanbahçe'den göçlerin de yaşandığı anlaşılmaktadır. Göç etmeye niyet eden bu kişilerden imkânı olanlar yurt dışına, olmayanlar ise Ada'nın içinde daha güvenli olduğunu düşündükleri bölgelere yerleşmişlerdir. Bu dönemde bir katılımcının durumu ise tam tersi önceden yaşadığı ev'ine dönme çabası olarak ortaya çıkmaktadır. Evlendikten sonra Samanbahçe mahallesinde kurduğu hayatını bir ev hanımı olarak sürdüren katılımcı kocasının işi nedeniyle tayin olup gittikleri Limasol'da kocasının esir alınması sonucu kendisinin üç çocuğuyla “esas ev”ine dönmek için verdiği mücadeleyi ve döndükten sonra ekonomik sıkıntılar nedeniyle çalışma yaşamına başladığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Eşim 74 savaşında Rumlara esir düştü... Üç çocuğumla kaldım. Kuzeye geçebilmek için aracılara elimde avucumda ne varsa verdim. Önce büyük iki çocuğum geçti...ben en küçükle bir süre daha kaldım.. sonra gelebildim.. ama çeyizim dahil her şeyim orada kalmıştı.. Buraya geldiğimde yıkandıktan sonra giydiklerimi bile komşularım verdi..çok zorluk çektik..ama savaşta eşini kaybettikten sonra çalışmaya başlayan görümcem beni de teşvik etti..bir işe girdim...3-4 yerde çalıştıktan sonra en son bir firmada 19 yıl işledim..eğer ekonomik olarak sıkıntıya düşmesek belki hep ev hanımı olacaktım..ev hanımlığı karşılıksız emek ..ama çalışmak güzel bütün genç kızlara tavsiye ederim..eve geldiğim vakit yemek, bulaşık, çamaşır hep bende oldu...çok yoruldum.. ama taksitle evimin bütün eşyalarını aldık..ama en zoruma giden çeyizimin tamamını kaybetmiş olmamdı..bunla ilgili eşime çok sitem ettim..çok söyledim..onu da gendimi da çok üzdüm.. çok acılar çektik..bize destek olan sadece komşularımız vardı... Başka yerde yaşamak istemem... Ben işlerken çocuklarıma komşularım baktı..onlar olmasaydı bunca yıl işleyemezdim.” (K 7). Bu katılımcının aktardıklarından iki kadının (-kendisi ve görümcesi) cesareti ve çabası önemli bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır. Çünkü önce belki de o güne kadar sadece ev alanı içinde bir hayat sürdürürken savaş sebebiyle çocuklarıyla birlikte ölümle burun buruna bir kamusal alan deneyimi yaşamışlardır. Bu deneyimde iki kadının birbirlerini cesaretlendirerek güçlendirdikleri ve komşularının yardımı açıkça görülmektedir. İçinde buldukları korkulu ve tedirgin günlerde en çetin mücadeleyi çocukların güvenliğini sağlamak adına vermişlerdir.

İç karışıklık ve savaş yıllarının ardından gelen ekonomik sıkıntılar ciddi boyuta ulaştıkça görümcesinin önerisiyle ücretli bir işte çalışmaya başlayarak kamusal hayata geçmek katılımcının yaşamına yeni bir boyut kazandırmıştır. Önceki konumu ev hanımlığı iken ev dışında çalışıp bir gelir elde etmeye başlayınca kendini daha güçlü hissettiği sözlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca ev işi ve kamuda çalışmayı kıyaslayarak ne kadar iyi bir karar verdiği çıkarımını da yapmaktadır. Bunun yanında -günümüzde kadınları kamusal alanda çalışıp gelir sağlamalarının kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin ne kadar önemli olduğunun savaş yıllarının kadın üzerindeki eziciliğini gören nesil olarak vurgulaması da önem

arz etmektedir. Ancak ücretli bir işte çalışmaya başlasa da kadın olarak -ikincil konumundan kurtulamamış iş yükünün eve geldikten sonra da- devam etmesinin sorumlulukların aile üyeleri tarafından eşit paylaşılmamasının kendisini yıpratmış olduğunu da sözlerine eklemektedir. Ayrıca savaştan kaçarak kocası ve çocuklarıyla güvenli bir ortamda yeni hayatlarına başladığı zaman onu maddi imkânsızlıklardan çok daha fazla üzen şeyin “çeyiz”inden hiçbir parçayı yanında getirememesi olduğundan özellikle ve uzun uzun bahsetmektedir. Çocukluğundan itibaren kendisinin, annesinin ve ailedeki diğer kadın akrabaların özenle hazırladığı eşyaları tayin edildikleri yere götürmüş ancak dönüşte ancak canlarını kurtarabilmişlerdir. Üzerinden kırk yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen bugün bile çeyizinden ve çok güzel işlemeleri olan aynasından bahsederken ki duygusal hâli geleneksel kültürde bir kızın çeyizine atfedilen önemden kaynaklandığı fark edilmektedir. Dünya kültür tarihi çalışmalarında çeyize ve çevresinde oluşan geleneksel yapıya haklı olarak aileler arası gücü perçinleyen bir olgu ya da kadının ileride başına gelecek herhangi bir olumsuzluk karşısında kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayan bir gelir bağlamında yaklaşılmaktadır. (Goody, 2004:103). Bu bağlamda Kuzey Kıbrıs’ta da kültürel geleneklere oldukça bağlı bu jenerasyonun çeyizleri ayrı bir önem taşımaktadır. Çeyizler onların hayallerini, gençliklerini, hatıralarını gizlemektedir. Bilhassa maddi durumu iyi ailelerin kızlarının çeyizinde bulunan Kök Ayna (Taş Ayna) özel bir yer tutmaktadır.

Fotoğraf 2- Katılımcıların birinin evindeki Kök Ayna (Taş Ayna)

Kıbrıs’ta her biri yaklaşık iki yüz yıllık geçmişe sahip hikâyesi kendi içinde saklı bu sanat eserleri de zamanın acımasızlığından nasibini alsada yaşlı kadınlar için önemi hiç kaybolmamıştır. Anadolu üzerinden getirilen aynaların üzerlerindeki motifler incelendiğinde Osmanlı veya İtalyan işi olarak ikiye ayrıldığı bilinmektedir. Bu aynalar, ağır ve kırılğan oldukları için çok uzun yıllar ellenmeden asıldıkları yerde kalır ve köklenerek adeta mekânla bütünleşmektedirler. Bundan dolayı “Kök Ayna” olarak anılmaktadırlar. Her biri, birer hafıza nesnesi olan çeyizleri ve kök aynaları, kadınların mahrem mekânlarında adeta dilsiz şahitler olarak yerlerini onların ömrü oldukça korumaktadırlar. Ada’da bu aynaların bakımını yapabilecek bir usta kalmıştır ve imkânı olan kadınlar aynalarının onarımlarını ona yaptırmaktadırlar.

4. Sonuç

Yirminci yüzyılın başında Kuzey Kıbrıs'ın ilk sosyal konut projesi olarak inşa edilen Samanbahçe Evleri, farklı sosyoekonomik düzeyden din-dil-ırktan insanların hep birlikte ikamet ettiği, dayanışmanın olduğu bir mekândır. O günlerde geleneksel mahalle düzeninde, alansal olarak küçük ve avlulu inşa edilmiş evlerde günlük yaşamını geçiren kadınların kapı önlerindeki sohbetleri, kahve içip sebze ayıklamaları birer sosyalleşme ve dayanışma vasıtaları olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak kadının görevi olarak nitelendirilen ev işlerinde birbirlerine destek oldukları görülmektedir. Özel alana hapsolmuş kadınlar bu sayede sosyalleşmektedirler. Ekonomik olarak daha iyi durumda olan ailelerin evlerinde sahip oldukları imkânları hiçbir ayırım gözetmeksizin mahallenin diğer sakinleriyle paylaşmaları bugün kaybedilen değerleri hatırlatmaktadır. Örneğin, evinde hamam olan ev sahibi su sıkıntısı çekilen günlerde komşularına banyoyu kullanmaları için evini açmakta ya da televizyonu olan bir başka komşu haftanın bir gecesinde sinema seyretmeleri için mahalleliyi davet etmektedir. Çalışmada kişilere deneyimlerini içeriden anlama gayretiyle yaklaşılmaktadır. Kadınlar mekânlarla kişisel tarihleri, estetik tercihleri ile kendilemek suretiyle ilişkiler kurmaktadır. Bu ilişkilerini gösterme biçimi olarak da yine evlerini seçmektedirler. Bozulan sağlıklarına ve ilerleyen yaşlarına rağmen mahalleyi ve evlerini terk etmemeleri orayla kurdukları bağın, tanıdık yüzlerin verdiği selamın öneminin bir neticesi olarak değerlendirilmektedir. Kendilerine, sevdiklerine dair her şey o evlerde onlarla birlikte yaşamaya devam etmektedir. Katılımcılar ev işinin karşılıksız/görünmez emek olduğu noktasında buluşmaktadır. Kendi tercihlerine bağlı olmadan sadece ekonomik şartların zorlamasıyla ücretli bir işte çalışanlar, ikincil yüklerinin ağırlığı altında daha çok ezildiklerini belirtmektedir. Ancak yine de kadınların ekonomik özgürlüklerinin olması gerektiğini vurgulamadan geçmemektedirler. Bu durumlarını hapsoldükleri mekânlarda kabullenilmiş çaresizlikleri içinde her şeye rağmen şakacı, esprili dille ifade etmeleri genç kuşaklar için düşündürücü, sorgulayıcı kapılar açmaktadır. Şimdiye kadar eksik bırakılan bir alan olan Kıbrıs'ta kadınların mekânlar üzerinden günlük hayatlarını irdeleyecek araştırmaların çoğalmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akpınar, A., Bakay, G., ve Dedehayır, H. (2010). *Kadın ve mekân: Tutsaklık mı sultanlık mı?*. İstanbul: Turkuvaz Kitap.
- Alver, K. (2010). Mahalle: mekân ve hayatın esrarlı birlikteliği. *İdealkent*, 1(2), 116-139.
- Alver, K. (2013). *Siteril hayatlar*. (3.baskı). Ankara: Hece Yayınları.
- Dorathı, N., Hoşkara, Ş., Numan, İ., Mulladayılar, N. ve Abbasoğlu, M. S. (2002). Revi talizing a declining residential area-Samanbahçe-in the Walled City of Nicosia.
- Dörmyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics: Quantitative, qualitative, and mixed methodologies*. Oxford: Oxford University Press.
- Ergin A., Bekar T. ve Aydemir A. G. (2019). Tıp fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları ve etkileyen faktörler. *Fırat Tıp Dergisi*, 24(3), 122-128.
- Evkaf. (t.y.). Kıbrıs'ın ilk sosyal konutları olan Samanbahçe evlerinin kısa hikayesi. Erişim adresi http://www.evkaf.org/site/dokuman/Samanbahce_evlerinin_hikayesi.pdf
- Galster, G. (2001). On the nature of neighbourhood. *Urban studies*. 38(12), 2111-2124.
- Goody, J. (2004). *Avrupa'da aile*. (Çev. S. Arısoy) İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Lefebvre, H. (1991). *The critique of everyday life*. Volume I. (Translated by J. Moore). London: Verso.
- McMillan, J. (2004). *Fundamentals for the consumer*. Boston: Allyn and Bacon.
- Solak, S. G. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi: Kavramsal ve kuramsal bir bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1).
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). CA: Thousand Oaks Sage Publications.
- Rapoport, A. (1969). *House form and culture. Foundations of cultural geography series'*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Uysal, A. (2015). Londra'daki Türklerde aidiyet ve mekân ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi*, 30, 61-78 (2015).
- Yalçınkaya, Ş. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında mekansal davranış: Yurt odaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(5).